Vervolg van pagina 6

landen uiterst zorgelijk is'. De minister kan dan zeggen: 'Dank je wel, maar we doen het toch, omdat er andere belangen mee zijn gediend'. Politieke belangen bijvoorbeeld. Dat is allemaal legitiem. Maar wees dan ook open in je communicatie over wat het belang dan was. Een communicatieprofessional moet een minister of beleidsmaker soms een vervelende boodschap presenteren. Maar dat is een lastige rol. Kritiek wordt in onze bestuurscultuur niet erg gewaardeerd.'

'Ontvangergerichte communicatie maakt ook meer werk van actieve openbaarmaking van overheidsinformatie, zoals de commissie-Wallage eerder bepleitte,' zegt Siepel. Veel van de nieuwe activiteiten zijn gericht op het publiek, op de burger, maar de communicatie met de pers zal mee veranderen, is de overtuiging van Siepel. Zijn selectief lekken, het weggeven van primeurs en actieve profilering van bewindslieden er dan niet meer bij? Siepel: 'Het zou minder moeten worden. Lekken heeft alles te maken met de positionering van de eigen bewindspersoon en organisatie. Ik heb er niks op tegen dat voorlichters nadenken over de beeldvorming rond politici, maar de focus rond die positionering is momenteel misschien te dominant. Ik wil vooral de discussie openen. Want die positionering gaat uit van de vooronderstelling dat media-aandacht populariteit oplevert en herverkiezing zeker stelt. Maar werkt dat nou wel zo? De afgelopen drie jaar is een hele generatie politici die veel in het nieuws was door de publieke opinie afgeserveerd. Politici denken dat ze voorkeuren kunnen beïnvloeden door maar veel in beeld te zijn. Maar ook hierover zou ik wel een debat willen beginnen.'

Hilde van Dijk en Elly Lammers

Perskwaliteit 'watchen'

Meer wetenschappelijk onderzoek naar berichtgeving, meer draagvlak voor de Raad voor de Journalistiek en een debattenbureau. Dit drieluik is de uitkomst van het debat dat in maart 2004 plaatsvond op het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OC&W). Op initiatief van het departement discussieerden vertegenwoordigers van verschillende mediaorganisaties over de mogelijkheid om de kwaliteit van de pers te bewaken: een mediawatch.

Aanleiding voor het debat was het rapport over de medialogica dat de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) vorig jaar maart uitbracht. In het rapport concludeert de RMO dat de publieke agenda nog altijd wordt bepaald door politici en niet, zoals vaak wordt gesuggereerd, door de media. Toch moet de invloed van de journalistieke media niet worden onderschat. De Raad pleit voor een mediawatch-instituut dat onderzoek doet naar de berichtgeving van journalisten en het functioneren van de media. 'In een ideale situatie komt het initiatief voor een mediawatch vanuit de sector zelf, maar als dit niet van de grond komt, vindt de Raad het belangrijk genoeg om maatregelen vanuit de overheid te nemen', verklaart Rien Rouw, projectleider bij de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. Een van de initiatieven vanuit de bedrijfstak is het project **'nieuwsmonitor'** van het Persinstituut. Dit instituut is een samenwerkingsverband van de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ), de Nederlandse Dagblad Pers (NDP), de beide Amsterdamse universiteiten en de Nijmeegse Universiteit. Enkele jaren geleden werd het project gelanceerd om het debat over de kwaliteit van de berichtgeving te voeden met onderzoeksmateriaal. Door een tekort aan geld kon het initiatief vooralsnog niet worden gerealiseerd. Maar na onderhandelingen met het Bedrijfsfonds voor de pers zal het project 'nieuwsmonitor' begin mei toch officieel rond zijn, aldus secretaris Hans Verploeg van de NVJ. Verploeg benadrukt dat 'nieuwsmonitor' wetenschappelijk onderzoek zal doen.

Om de discussie tussen journalisten en publiek te stimuleren is ook de oprichting van een **debattenbureau** overeengekomen. 'De bomaanslagen in Madrid illustreren de behoefte aan discussie tussen beide partijen. Dat kranten er niet voor zijn teruggedeinsd om shockerende foto's van de aanslagen te plaatsen, heeft veel mensen gestoord. Het is belangrijk dat mediaorganisaties naar het publiek luisteren en vice versa.'

Tijdens de bijeenkomst op het ministerie is ook de **Raad voor de Journalistiek** aan bod gekomen. Hoewel alle mediaorganisaties formeel de Raad hebben aanvaard, blijkt in de praktijk dat verschillende hoofdredacties in vooral de tijdschriftenbranche de RvdJ nog altijd niet erkennen. 'We willen het draagvlak verbreden, want het gezag van een zelfregulerend orgaan als de Raad staat of valt met de participatie van redacties', legt Verploeg uit. 'De komende maanden zullen we er aan werken om de drie ideeën van de grond te tillen. Hierbij zal de NVJ het voortouw nemen.'

Elske Schreurs

Vervolg van pagina 1

Met de bus door Drenthe

'We zijn als Kamerleden kleine zelfstandigen. Dus als we het debat de Kamer in willen trekken, zullen Kamerleden dat zelf moeten doen. Het moet eigen initiatief zijn. Je kunt daar geen afspraken over maken.'

PvdA'er Niesco Dubbelboer heeft inmiddels ervaren dat het politieke bedrijf Kamerleden zo kan opslokken dat de wereld zich verengt tot collega-politici en journalisten. 'Dat is de grote valkuil hier. Het is geen enkel probleem 24 uur en 7 dagen per week op het Binnenhof te zijn. En wat gaat er dan als eerste aan? Alles waar je op wordt afgerekend door de kiezer. Want je wordt hier afgerekend door fractiegenoten. Er is een grote interne zuigkracht in Den Haag.'

De PvdA'er heeft in oktober 2003 samen met PvdA'er Samsom, de D66'ers Van der Ham en Van der Laan en de LPF'er Eerdmans in het pamflet 'De Nieuwerlingen' een lans gebroken voor een nieuwe vorm van politiek bedrijven. Elementen van die nieuwe politiek: de wens als gekozene tussen de mensen te staan, geen verwerping van de personendemocratie ('Onzin dat dan de inhoud verdwijnt.') en invoering van 'recall' als instrument voor verantwoording afleggen.

Dubbelboer geeft zelf die 'nieuwe politiek' onder andere vorm door als gewestvertegenwoordiger van Drenthe veel naar de noordelijke kiezers te gaan. 'Ik leg heel erg de nadruk op de buitenwereld. Ik ben volksvertegenwoordiger en wil als PvdA'er tussen de mensen zijn. Ik rijd elke maandag met een busje met daarop mijn naam en lijstnummer door Drenthe. Dat relativeert het Haagse bedrijf.'

Dubbelboer deelt de kritiek dat parlementariërs te weinig zelfstandig het publieke debat zoeken, druk als ze zijn met reageren op berichten uit de media. Aanpassingen aan het kiesstelsel kunnen een remedie zijn, kunnen politici dwingen de band met de kiezer aan te halen, oordeelt hij.

Zo is een districtenstelsel een goed antwoord op de personendemocratie 'die er toch gaat komen'. 'Dan moet elk Kamerlid zijn eigen zetel verdienen. Tijdens de laatste verkiezingscampagne kon ik gewoon in mijn bed blijven liggen en toch in de Kamer komen. Dat vind ik niet goed. We gaan steeds meer richting permanente monitoring vanuit de samenleving. En daar hoort afrekenen bij. Dus moet je kiezers serieuzer nemen, anders heb je een probleem.'

Elly Lammers

Vervolg van pagina 1

Dijkstal: persvrije plekken in parlement

De commissie-Blok moest haar rapport over de integratie in Nederland nog uitdelen en toch gaven de fractieleiders al commentaar voor de draaiende camera. Het was een dieptepunt voor voormalig VVD-leider en minister Hans Dijkstal: 'Politici moeten vaker 'nee' durven zeggen tegen journalisten.'

Vroeger hielden Tweede Kamerleden zich aan gedragscodes. Politici reageerden niet op een kwestie voordat het kabinetsstandpunt bekend was en zij spraken ook niet over zaken die onder de rechter waren. Steeds meer politici zwichten echter voor de druk van de camera. De televisiejournalisten beïnvloeden de Tweede Kamer en de regering meer dan ooit, want op de politieke agenda verschijnen steeds vaker onderwerpen die uitvoerig door journalisten zijn belicht. Hans Dijkstal wil graag dat de codes in ere worden hersteld.

'Begrijp me niet verkeerd', lacht hij, 'het is altijd zo geweest dat journalisten willen horen wat je als politicus niet wil zeggen en wat de politicus wel kwijt wil, is niet de boodschap waar de journalist op uit is. Dat blijft altijd een spanningsveld. Maar er is steeds meer een verkeerde politieke cultuur ontstaan, waarin ja zeggen de mode is. De Kamer geeft te weinig tegengas.'

De politicus weet uit eigen ervaring hoe belangrijk contact met de media is voor zijn vakbroeders, toch pleit hij voor meer afstand. 'Het zou goed zijn om de pers selectiever toe te laten in het parlementsgebouw. Politici moeten ook de ruimte krijgen te overleggen op plekken waar geen journalisten komen.'

Hans Dijkstal heeft de onafhankelijke, vrije berichtgeving hoog in het vaandel staan. Hij maakt zich wel zorgen om journalisten die de kracht van televisiebeelden onderschatten. 'De rol van de televisie heeft de samenleving veranderd. We zitten in een omwenteling dat het geschreven en gesproken woord in betekenis afneemt en het beeld het overneemt. Dat is een ingrijpend veranderingsproces, want beeld geeft slechts één emotie weer en het is heel gemakkelijk te manipuleren. Er is geen ruimte voor nuance, context, relativering of argumentatie.'

Directe democratie zal de trend versterken dat de televisie de politiek bepaalt. Volgens Dijkstal is dat een zorgelijke ontwikkeling, omdat 'je onderweg wat kwijt kunt raken'. 'We brengen ons rechtstelsel in gevaar, omdat het met al zijn nuances niet op kan tegen de emoties, de beelden. We raken de democratie kwijt: je raakt de zorgvuldigheid en behoorlijkheid kwijt. Het gaat om de normen van de overheid.' Dijkstal is daarom juist voorstander van versterking van de representatie. 'Het algemeen belang dienen kan alleen in een vertegenwoordigende democratie. Als we dat overboord zetten, gaat de sterkste winnen.'

'De media bepalen', stelt Dijkstal. 'Dat is op zichzelf niet erg', vervolgt hij, 'mits de overheid op een behoorlijke manier met haar burgers omgaat en we de zorgvuldigheid niet uit het oog verliezen.'

Renske Huysing en Annemiek Brandriet

C O L O F O N

Deze krant is een uitgave van de Raad voor het openbaar bestuur (Rob). Het onderwerp politiek en media is in 2003 in brede kring ter discussie gesteld, mede naar aanleiding van het Rob-advies 'Politiek en media. Pleidooi voor een LAT-relatie' uit september 2003. Deze publicatie is een weergave van thema's die aan de orde zijn geweest. Vanuit zijn verantwoordelijkheid heeft de Rob gekozen voor die thema's die het functioneren van politiek en overheid aangaan. Voor de inhoud van de artikelen is de Raad niet verantwoordelijk.

Redactie en eindredactie: Hilde van Dijk en Elly Lammers

Medewerkers: Peter de Goede, Maarten Huygen, Jos van Kemenade, Peter Lankhorst, Boudewijn F. Steur, Yvonne Timmerman-Buck, Peter Vasterman
En de studenten van de werkgroep 'Mediahypes en dramademocratie' van de School voor Journalistiek in Utrecht: Johan van der Zande, Denny Hoogervorst, Renate Koning, Shana Menger, Elske Schreurs, Linda de Groot, Elvira Thesing, Annemiek Brandriet, Renske Huysing, Jeroen Demmendaal, Wout Maas, Marchje Oldenburg, Maartje van Hoek, Gerdien Barnard, Niels Lange, Kees van Dalsem, Lisbeth van Velzen

Vormgeving: Edauw en De Rooij bv
Druk: drukkerij Moretus bv
Papiersoort: Reviva (cloorvrij gebleekt kringloop)
Oplage: 2.500

De krant wordt gratis verzonden naar volksvertegenwoordigers, bewindslieden, rijksvoorlichters, parlementair journalisten en opleidingen journalistiek

Het Rob-advies 'Politiek en media. Pleidooi voor een LAT-relatie' is te downloaden via de website van de Raad voor het openbaar bestuur, www.rfv.nl. Ook de krant zal via deze site in PDF-formaat beschikbaar komen.

© Raad voor het openbaar bestuur. Het copyright van de artikelen en foto's berust bij de afzonderlijke auteurs en fotografen.

April 2004

Raad voor het openbaar bestuur
Postbus 20011
2500 EA Den Haag
tel.nl 070-4267540/4267283
website: www.rfv.nl

Deze krant is een uitgave van de Raad voor het openbaar bestuur (Rob). De wettelijke taak van de Raad is de regering en de beide Kamers der Staten-Generaal te adviseren over de inrichting en het functioneren van de overheid. Deze publicatie verschijnt naar aanleiding van het uitbrengen van het advies 'Politiek en media. Pleidooi voor een LAT-relatie' in september 2003.

Rob *Raad voor het openbaar bestuur*

K R A N T

POLITIEK & MEDIA

Kamer moet debat gaan aanvoeren

Politiek en media. Omzwermd door cameraploegen haast PvdA-minister Pronk zich op 15 april 2002 naar het Torentje van premier Kok. Pronk is ontboden bij een geïrriteerde Kok, omdat hij voortijdig naar de pers heeft gelekt dat hij wil opstappen vanwege het NIOD-rapport over Srebrenica. Diezelfde week treedt het voltallige tweede kabinet-Kok af.

Foto: Wiebe Kiestra

Zouden Tweede-Kamerleden onafhankelijker van de media moeten opereren? Zouden ze de politieke agenda meer naar zich toe moeten trekken? De Raad voor het openbaar bestuur (Rob) oordeelt in het advies 'Politiek en media. Pleidooi voor een LAT-relatie' van wel. Kamerleden zijn niet langer spin in het web van het publieke debat. Ze lijken het contact met de samenleving steeds meer te missen of alleen via de media te kunnen leggen, schrijft de Raad. Ze zouden het publieke debat veel meer moeten claimen en aanvoeren. Terug in de hoofdrol.

Twee relatief nieuwe Kamerleden en een voormalig politicus laten hun licht schijnen over politiek en media. Over zin en onzin van het Rob-rapport. De uiteenlopende standpunten van jonge 'ondernemers in de politiek', Eerdmans en Dubbelboer, en een kritisch oud-partijpoliticus, Dijkstal.

'Politiek is passie en spektakel'

'Politiek en media op het Binnenhof uit elkaar halen is een kansloze operatie', zegt LPF-Kamerlid Joost Eerdmans.

'Je moet het ook niet willen. Ik kan alleen via de media de kiezer bereiken. Ik kan nog zo hard iets willen, als journalisten het niet oppakken, bereik ik niemand. Een politicus die voor zijn zaak staat, moet de pers opzoeken en vertellen wat hij doet en waaraan hij werkt. Ik zit liever twintig minuten in Nova dan drie uur in Appelscha, want in Appelscha preek ik alleen voor eigen parochie.'

Eerdmans is sinds mei 2002 volksvertegenwoordiger voor de partij van Pim Fortuyn. 'Een angry young man, agressief', zo typeert hij zichzelf. 'Ik wil dingen veranderen, mijn hoofd boven het maaiveld uitsteken. Veel collega's hier hebben de neiging schadevrij te rijden.' Hij is woordvoerder Binnenlandse Zaken en Justitie en diende de afgelopen twee jaar vier wetsvoorstellen in.

Eerdmans zegt geen 'enkel bezwaar' te hebben tegen de verstrengeling met de media, zolang het niet 'voor wat hoort wat' wordt. Als LPF'er noemt hij bezwaren tegen fikse mediaprofilering en de emotiedemocratie uit de tijd, 'een staaltje van de oude politiek die altijd maar weer vindt dat de samenleving het niet snapt en moet veranderen.'

Niet dat de LPF'er geen kritiek heeft op de werkwijze van de Tweede Kamer, maar hij richt zijn pijlen vooral op de bureaucratie en de rituelen op het Binnenhof, die levendige debatten in de weg staan. De Tweede Kamer zou veel meer op hoofdlijnen moeten debatteren en in klare taal. 'Daarom kan de Kamer de helft kleiner. Al die Kamerleden veroorzaken te veel papier, te veel moties, te veel schriftelijke vragen. En praat helder, doe niet ingewikkeld en draai niet om de hete brij heen.'

Volksvertegenwoordigers zouden eigenlijk hun eigen stemmen moeten winnen, vindt hij. Geen vastgelegde kandidatenlijsten meer, maar binnenkomen in de Kamer op aantallen voorkeurstemmen. 'Je krijgt dan meer populisten bovenaan de lijst, maar daar heb ik niets op tegen. Je hebt mensen nodig die echt op de zeepkist willen staan. Politiek is passie, hoop en voor een deel spektakel geworden. Dat is alleen maar prachtig.'

Lees verder op pagina 8

V O O R W O O R D

Onderling afhankelijk

Overheid, politiek en media zijn steeds meer van elkaar afhankelijk geworden, waardoor een gesloten systeem dreigt te ontstaan. Binnen dat systeem reageert men vooral op elkaar, met als gevolg dat de voor een democratische samenleving noodzakelijke objectieve - maar ook kritische - informatie schade kan leiden.

Die situatie is een gevolg van vele ontwikkelingen in de afgelopen decennia. Zoals de toegenomen concurrentie in de mediamarkt, de opkomst van de beeldcultuur door de televisie en de vervagende politieke tegenstellingen waardoor het persoonlijke element in de politiek steeds meer op de voorgrond komt. Van belang is ook dat de traditionele banden en communicatiekanalen van de overheid en de politiek met het maatschappelijke middenveld veelal verloren zijn gegaan, zodat zij voor hun informatie aan en communicatie met de burgers grotendeels zijn aangewezen op de media.

Die problemen worden de laatste jaren door de overheid, de politiek en de media zelf in toenemende mate onderkend.

Met het uitbrengen van het advies 'Politiek en media. Pleidooi voor een LAT-relatie' in september 2003 heeft de Raad voor het openbaar bestuur zich actief in die discussie gemengd. In dit advies roept de Rob de overheid en de politiek op zich te bezinnen op hun functioneren tegenover de media. Daarmee heeft de Raad een eigen bijdrage aan dat debat kunnen leveren, zoals uit publicaties in de pers en de wetenschap gebleken is.

De Raad heeft de overheid en het parlement in dat advies aanbevolen om meer zelf het initiatief tot informatie aan de burgers te nemen en hun agenda minder te laten bepalen door de media. De overheid moet, naar het oordeel van de Raad, beter en regelmatiger communiceren met de burgers, zeker nu vormen van participatieve democratie gebruikelijker en noodzakelijker gaan worden. Zij kunnen daar verschillende middelen voor gebruiken, zoals Internet en eventueel zelfs een eigen overheidskrant.

De Rob wil haar bijdrage aan dit debat voorlopig afsluiten met het uitbrengen van deze eenmalige krant, waarin de relatie tussen politiek en media vanuit diverse invalshoeken wordt belicht. Het gaat er daarbij niet om de opvattingen van de Raad nog eens over het voetlicht te brengen. Wel hebben we, gelet op de taak van de Raad, ervoor gekozen om vooral aandacht te schenken aan de positie van de politiek in dit politiek-publicitair complex.

Wat er ook met de aanbevelingen van de Rob moge gebeuren, duidelijk is dat het voeren van publiek debat over de verhouding tussen de media, overheid en politiek noodzakelijk is om ons blijvend te bezinnen op het waarborgen van zo volledig, objectief en kritisch mogelijke informatie over overheidsbeleid en politiek in het belang van de kwaliteit van de democratie in onze samenleving.

J.A. van Kemenade
Voorzitter van de Raad voor het openbaar bestuur.

C O L U M N

Boudewijn F.Steur

Griffies als verkoopbureau

Het lekken van overheidsinformatie is vooral een verworvenheid van de twintigste eeuw. Alsof er alleen in het huidige tijdsgewricht sprake van nieuwswaardige incidenten is, of dat de pers een uitvinding van de moderniteit is, of dat er pas na de Franse Revolutie een publieke opinie bestaat. Onzin, uiteraard. Het lekken van overheidsinformatie is van alle tijden. Zo waren het in de zeventiende eeuw vooral de griffies van de overheid die het lekken van overheidsdocumenten tot kunst verhieven.

De griffie vermenigvuldigde overheidsdocumenten toen het kopieerapparaat nog niet bestond en de typemachine nog toekomstmuziek was. Deze griffies waren echter zowel een kopieerapparaat als een clandestien verkoopbureau van staatszaken. Zo kwamen in 1657 clandestiene kopieën van publieke gezantschapsbrieven aan het licht, die door de klerk Christoffel de Groot waren gekopieerd. De Groot werd opgepakt en voor het gerecht gesleept. Daar beriep De Groot zich op het feit dat hij niet onder een eed van trouw stond, en geen enkele instructie kende die hem zijn handelwijze verbood. De Groot werd echter tot voorbeeld gemaakt en niet vrijgesproken. Volgens het Hof was de griffie een Augiasstal die nodig moest worden uitgemest en gereorganiseerd. Uit het onderzoek naar De Groot was namelijk gebleken dat veel klerken overheidsdocumenten mee naar huis namen om te kopiëren. Vervolgens werden de kopieën op straat verkocht aan de hoogstbiedende.

De Groot was zeker niet de enige klerk die staatsgeheimen verkocht. Zo bleek de Friese klerk Otto Viglius in februari 1652 de stukken van de Grote Vergadering (1651) te hebben verkocht aan de krant van Johannes Naeranus, Zee- en Posttijdingen. En de Haagse klerk Cornelis Musch verwierf uiteindelijk een fortuin van twee miljoen gulden door de verkoop van staatsgeheimen. En de pers? De pers was toen al net zo onschuldig als tegenwoordig. Zo zou de Haagse courantier Chrispijn Hoeckwater zijn krantenberichten 'gehoord te hebben op het [Binnen]Hof daar hy dagelycx gaet om naer eenige nieuwstijdingen te vernemen'.

Het duurde tot ver in de zeventiende eeuw voordat een reglement werd opgesteld om een einde te maken aan het schrikbarende gebrek aan geheimhouding. Het beraad over dit reglement sleepte zich jaren zonder resultaat voort. Pas nadat op grote schaal de verkoop van overheidsinformatie aan het licht kwam, werden maatregelen getroffen. Blijkbaar waren er toen ook al calamiteiten en incidenten nodig voor snelle en effectieve besluitvorming van overheidszijde. Het reglement leidde echter tot niets. Pogingen daarna het lekken in te dammen, lukten al net zo min als tegenwoordig. Het voorkomen van het lekken naar de media zal waarschijnlijk stranden in de retoriek van de goede bedoelingen van ambtenaren en politici.

Boudewijn F. Steur is adviesmedewerker bij de Raad voor het openbaar bestuur.

Politiek in de beeldensamenleving

Interview met Mark Elchardus

Directe democratie zal de kloof tussen burgers en politiek niet verkleinen, zegt de Brusselse socioloog Mark Elchardus. Directe democratie vergroot juist de 'mannetjesmakerij', de macht van de media. En die media produceren 'valse beelden' over politiek en samenleving. Om die reden moeten politici juist afstand nemen van de media en de representatie versterken. Dat zou kunnen door het parlement deels te gaan samenstellen via coöptatie. 'We moeten die discussie eens aandurven.'

Mark Elchardus: 'Mensen die participeren in het verenigingsleven hebben een minder wantrouwige visie op de samenleving.'

De socioloog Mark Elchardus leidt een onderzoeksprogramma rond de thema's 'onbehagen en wantrouwen' aan de Vrije Universiteit van Brussel. Hij heeft veel onderzoek verricht naar de crisis tussen burgers en bestuur als gevolg van onder meer de Dutroux-affaire. Elchardus schreef onder meer het boek 'De Dramademocratie'.

Volgens Elchardus hebben westerse landen de afgelopen decennia een enorme transformatie ondergaan. De traditionele gezagsverhoudingen en de zuilen zijn verdwenen. Ze hebben plaatsgemaakt voor een samenleving die een groot geloof koestert in het individualisme en waarin de overdracht van gedachtegoed en normen en waarden het domein is geworden van de scholen, de massamedia en de reclame. Door de opkomst van de (commerciële) televisie is de beeldcultuur gaan domineren en die appelleert sterk aan emoties. Elchardus: 'Televisie is een van de ingrijpendste transformaties in onze samenleving geweest. Op het ogenblik zitten mensen gemiddeld 20 uur per week voor de televisie. Dat is een deeltijddagtaak. Over het leven beschouwd brengen we meer tijd voor de televisie door dan op het werk. En die televisie levert een voortdurend indringend aanbod aan voorstellingen en emoties. Er zijn in de geschiedenis niet eerder mensen geweest die in een zo symboolrijke omgeving leven als wij.'

Beeldvorming

Vooral de commerciële televisie produceert onbehagen en versterkt het wantrouwen van burgers tegen instellingen, is de stellige overtuiging van Elchardus. Beeldcultuur personaliseert, versimpelt en vergroot kwesties uit. De televisie maakt theater en in dat theater gaat de inhoud ten onder. Dat 'perverteert', vindt de socioloog, want de beelden leiden tot terugkerende erupties van collectieve verontwaardiging en frequentere crises in de politiek. Politici durven niet tegen de stroom van de beeldvorming in te roeien. 'Want welk gewicht heeft hun oordeel in vergelijking met de oprechte emoties in het nieuws', zo vraagt Elchardus in 'De Dramademocratie'.

Begrijpend

Volgens u zijn de politieke instellingen niet aangepast aan de 'beeldensamenleving' die inmiddels is ontstaan. U schrijft dat het parlement een steeds geringere rol speelt en vrij machteloos staat in een 'dramademocratie'.

'Ik concludeer dat parlementen binnen het huidige bestel inderdaad een zwakke rol spelen. En dat ligt niet aan een gebrekkige werkwijze of te weinig medewerkers, zoals anderen wel suggereren. De crisis gaat veel dieper. Het is een crisis van de vertegenwoordiging, die wordt veroorzaakt door het grote verschil tussen voorstelling en vertegenwoordiging. Radicaal gesteld zeg ik: we leven niet meer in een vertegenwoordigende democratie, maar in een voorgestelde democratie. Mensen nemen de televisiebeelden voor waarheid aan. Dat is in Nederland gebeurd met 'de puinhopen van Paars': de beeldvorming in de media was zo dwingend dat de puinhopen feit werden. Bij crises ontstaat er een mediaschouwspel die de vrij machteloze volksvertegenwoordiger verleidt mee te lopen. Want het is de enige manier om politiek vooraan te staan. Als men in het mediaschouwspel naar voren komt als de begrijpende, luisterbereide, dicht bij de mens staande politicus dan is de politieke toekomst verzekerd. Heeft men het ongeluk te belanden in de rol van de afstandelijke, beterwetende politicus, dan kan men het schudden. Daardoor krijgen we niet alleen een vervalsing van het politieke debat, maar we verminderen ook de volkssoevereiniteit. Want er ontstaat een sterkere tendens om zaken die niet in twee slagzinnen passen binnenskamers te regelen. Serieuze beleidsmakers krijgen minder de neiging naar de media te stappen, omdat het risico van ontaarding dan te groot is. Ik zie toch een steeds grotere rol van de technocratie achter de schermen ontstaan, terwijl de politiek meer en meer wordt gevoerd rond communiceerbare items.'

Emocratie

U waarschuwt dat dit geen goede ontwikkeling is. Wat is er volgens u aan te doen?

'Er zijn eigenlijk maar twee manieren om de dramademocratie te verminderen: de media aan banden leggen of politieke spelregels stellen. Wat de media betreft kun je regels stellen aan mediaconcentraties, maar dat is niet gemakkelijk in een kleine markt. Bovendien moeten we de persvrijheid niet in gevaar brengen. Dus dan moeten we wel kijken naar de politici. Die zou je minder gevoelig moeten maken voor de impact van de media. Ik denk dat je dat moet doen via institutionele regelgeving. Zo hebben we in België de lijststem, de kopstem, bij verkiezingen in gewicht verminderd en de persoonlijke voorkeurstem in gewicht vermeerderd. Dat vermindert de invloed van partijbonzen op de samenstelling van de lijst, maar het vergroot de invloed van de media en draagt bij tot personalisering en 'emocratie'. Een grotere interne democratie binnen partijen kan ook de invloed van de bonzen milderen, zonder naar meer dramademocratie te leiden.

Ik vind ook dat we een discussie moeten aandurven of we het parlement niet anders moeten kiezen. Dat we het parlement deels via coöptatie samenstellen. De direct verkozen volksvertegenwoordigers kiezen dan een aantal mensen uit die vanwege hun expertise, hun kwaliteit in het parlement plaatsnemen. Zo zet men een aantal technocraten in het parlement, die zich dan verplichten tot publieke verantwoording. Dat betekent niet dat je de partijstructuur op zijn kop zet, maar die vermindert je wel in gewicht.'

Coöptatie

Hoe zou zo'n parlement in Nederland er dan uit moeten zien? Kiest de bevolking dan bijvoorbeeld honderd Kamerleden rechtstreeks en kiezen die honderd weer vijftig anderen? En zijn die vijftig anderen dan vertegenwoordigers van Greenpeace, de bonden, de werkgevers, de Consumentenbond?

'Ja, bijvoorbeeld. Hoe je die vijftig mensen dan noemt, is dan nog de vraag. Veel staat in een dergelijke opzet nog ter discussie: welke rol spelen de gekozen vertegenwoordigers in de keus voor de gecoöpteerden, welke criteria legt men aan voor de representativiteit van de gecoöpteerden en welke rol spelen dan de grote niet-politieke organisaties. Mij gaat het erom dat we in een samenleving waarin de media een zodanig grote rol spelen misschien niet alles moeten laten afhangen van verkiezingen. Omdat je bij die verkiezingen altijd het geruis van de media hoort en hun invloed heel sterk ziet. Je moet dan een nieuw evenwicht zoeken. Hoe kunnen we de gevoeligheid van politici voor de media verminderen zonder de democratie en de volkssoevereiniteit te zeer te raken.'

Leerproces

U bent geen voorstander van meer directe democratie. Tegelijkertijd oppert u dat bepaalde vormen van directe democratie wel de volkssoevereiniteit kunnen versterken.

'Directe verkiezingen van een burgemeester of ministerpresident leiden alleen maar tot een groter mediacircus, tot meer afhankelijkheid van de media. Nederland zit middenin die discussie. Het eigenaardige vind ik dat jullie van een benoemde burgemeester rechtstreeks willen overstappen op een direct verkozen burgemeester. Waarom direct en niet getrapt gekozen zoals in België? Maar er zijn ook vormen van directe democratie die compatibel zijn aan de vertegenwoordigende democratie en waarmee je een leerproces in gang kunt zetten. Ik denk dan vooral aan een grondwettelijk referendum, waarin wijzigingen in de grondwet aan de bevolking worden voorgelegd. Dat zou dan moeten gelden voor alle veranderingen die de soevereiniteit van het volk of de nationale staat kunnen aantasten, zoals de Europese grondwet. Dat zou de burger wat meer greep kunnen geven op beslissingen. Daarnaast kun je denken aan vormen van directe verkiezingen op wijkniveau, waar de media niet altijd tussen zitten.'

Burgerschap

In uw publicaties valt op dat u met regelmaat pleit voor versterking van het middenveld. Waarom?

'Als het succes van politieke partijen sterk afhangt van hun mediaperformance, dan gaan ze zich van nature veranderen van een leden- naar een kaderbeweging. Leden worden minder belangrijk voor de partij, omdat de propaganda professioneel wordt aangepakt via de media. En dan heb je behoefte aan een paar vedetten die worden begeleid door experts met dossierkennis en spindoctors en communicatieadviseurs. Daardoor worden partijen minder ledenorganisaties. De middenveldorganisaties moeten eigenlijk die taak overnemen: mensen samenbrengen en ze stimuleren gezamenlijk iets te doen. Persoonlijke contacten zijn vormend in het burgerschap, zo blijkt uit ons onderzoek. Mensen die participeren in het verenigingsleven hebben een minder wantrouwige visie op de samenleving dan mensen die alleen de televisie hebben als venster op de wereld. Het verenigingsleven is naast het onderwijs de belangrijkste factor in de burgerschapsvorming. Blijkbaar doen de massamedia dat niet. Mensen worden geen verantwoordelijkere burgers naarmate ze meer televisie kijken. Studies wijzen juist uit dat de media onveiligheidsgevoelens, slachtofferschap en wantrouwen versterken.'

Dat politici zich steeds vaker via de televisie presenteren, betekent niet automatisch dat ze niet meer over ideeën of plannen praten. Er zijn politici die vinden dat u wel erg doemdenkt over de media en de televisie in het bijzonder. Bovendien vinden veel politici dat aandacht voor de persoon bij het politieke werk hoort.

'Ja, wat is er nou mis met de verzwakking van de partij ten voordele van persoonlijkheden? Mijn bezwaar is dat de persoonlijkheid een zwakke band geeft tussen kiezer en partij. Het is ook een zeer vluchtige en wispelturige band. Vroeger kozen mensen toch voor een partij vanwege de band met de ideeën. Nu zegt men: ik kies voor die persoon, want hij komt betrouwbaar over. Maar je kunt de persoonlijkheid van een politicus niet beoordelen op basis van vijf minuten televisie. Dat is een onhoudbare stelling. Deze manier van kiezen veronderstelt ook dat men veel over een politicus weet als men zijn persoonlijkheid kent. Ik ben er niet van overtuigd dat je uit de persoonlijkheid van een politicus zijn daden kunt afleiden. Ten derde veronderstelt die manier van kiezen dat een goede politicus ergens wel een aangename persoonlijkheid moet hebben. Maar uit autobiografieën van grote staatsmannen blijkt vaak het tegendeel. Veel grote staatsmannen en staatsvrouwen zijn execrabele persoonlijkheden: ze zijn manisch-depressief, hebben enorme ego's, zijn machtswellustelingen, maar uitstekend in politiek en beleid.'

Crisismanagement

U dringt erop aan dat de politiek meer inzicht en expertise ontwikkelt in het constructief afhandelen van crises. Bij crises in Nederland eisen parlementariërs vaak in allerijl nieuwe of strengere wetgeving, die later dan weer wordt teruggedraaid.

'Ik verwacht dat we de dramademocratie niet meer kwijtraken en een onderdeel daarvan is dat er geregeld crises zullen uitbreken en dat politieke conflicten zich via de media zullen uitvergroten. Dan wordt het een kwestie van goed bestuur hoe een dergelijke crisis adequaat te managen. Als ik kijk naar de ervaringen in België dan moet ik vaststellen dat we die kunst niet onder de knie hebben. Ofwel we laten kansen voorbijgaan, ofwel we voeren te haastig hervormingen door die mogelijk niet werkzaam zijn. We moeten gaan leren hoe we dat beter kunnen doen. Misschien zou de overheid eens moeten gaan kijken hoe het bedrijfsleven dat aanpakt. Onderdeel van een crisisbeleid kan zijn dat niet de meest vooraanstaande politici in de arena treden om de crisis te bezweren. Ik denk dat daar bij vooraanstaande politici ook weinig enthousiasme voor zal bestaan.'

Hilde van Dijk en Elly Lammers

OPINIE

Peter Vasterman

Een hype? Geen commentaar

Dat de hypegevoeligheid van de media de laatste jaren sterk is toegenomen blijkt uit al die politieke proefballonnetjes die meteen leiden tot mediabrede nieuwsgolven. Eén pakkende oneliner over de rollator die oma maar als cadeau moet vragen voor haar verjaardag, is meteen goed voor drie dagen lang schrijnende gevallen, hoogoplopende emoties en uiteindelijk de ministeriële geruststelling dat de rollator voorlopig in de verzekering blijft.

De ene week gaat de hype over incontinentieluiers, dan weer over vrouwenbesnijdenis of veelplegers die met foto en al aan de schandpaal genageld dienen te worden. Voor de media zijn dit uitgelezen onderwerpen: ze bevatten emotie, verontwaardiging, controverse en vooral heldere schema's: rollator wel of niet vergoeden, foto's van winkeldieven wel of niet op Internet zetten. De simpele vraagstelling leent zich uitstekend voor een snelle opiniepeiling en die percentages zijn ook meteen een belangrijk nieuwsfeit, waar de hoofdrolspelers weer meteen op moeten reageren.

De dynamiek van het proces zorgt vervolgens al snel voor een verharding van standpunten en het lanceren van nog veel meer opzienbarende, maar vooral simplistische oplossingen. Plotseling is het dan allemaal weer voorbij, de spanningsboog bij de media is maar kort en er dient zich alweer nieuwer nieuws aan: de allochtonenstop of drie man op een cel.

Weken, soms pas maanden later, blijken de problemen bij nader inzien veel ingewikkelder dan de simpele ja-of-nee-tegenstellingen deden vermoeden, terwijl al die met verve verdedigde oplossingen bovendien onuitvoerbaar zijn, zo niet juridisch onmogelijk, dan wel allerlei ongewenste neveneffecten zullen opleveren.

De rollator lijkt een mooi voorbeeld van geslaagd nieuwsmanagement: het op de juiste manier insteken van nieuws om een discussie aan te jagen over de prioriteiten in de bestedingen van collectieve zorgregelingen als het Ziekenfonds en de AWBZ. Het is de vraag of dat wel lukt temidden van verontwaardigde rollator-bestuurders en vuurspuwende woordvoerders van belangengroepen. Een paar dagen rollatorgeweld leert dat de discussie helemaal niet gaat over die meer fundamentele kwesties, maar over ouderen die veroordeeld zullen zijn tot de geraniums zonder hun rollator. Niet over de bestedingen in de zorgsector, maar over het huishoudboekje van het bij de media zo geliefde schrijnende geval.

Het idee dat de media gemakkelijk zijn in te schakelen voor het aanjagen van discussies is wijdverbreid, maar houdt geen rekening met de eigen dynamiek van het nieuws. Zodra het onderwerp terecht komt in de maalstroom van de media verliest de nieuwsmanager het initiatief en gaan de media ermee aan de haal, soms met volkomen onverwachte gevolgen, vooral ook voor mensen die wel moeten meedoen, omdat iedereen dat doet. Communicatieadviseurs hebben ooit 'geen commentaar' verbannen uit hun leerstellingen, maar veel hype kan in de kiem worden gesmoord als dit klassieke adagium weer vaker zou klinken.

Peter Vasterman is docent aan de School voor Journalistiek in Utrecht. Hij promoveerde in februari 2004 op het verschijnsel mediahype.

C I T A T E N

'De publiekrechtelijke organisaties zijn sterk geprofessionaliseerd. De managers hebben de taken van burgers overgenomen. Ze werken minder via de ambtenarij, maar veel meer via de media, en hebben daardoor onmiddellijke invloed op het parlement. Daardoor exploderen maatschappelijke kwesties binnen de kortste keren op het hoogste politieke niveau.'

Jouke de Vries in 'Politici te veel in de ban van hypes', Trouw, dinsdag 18 november 2003.

'Niet alleen de media, ook de klagers daarover verdienen argwaan, vooral wanneer ze afkomstig zijn uit de politiek. Politici hebben nu eenmaal belang bij een positieve pers. Om maar wat te noemen: Jos van Kemenade, voorzitter van de ROB die nu een staatskrant bepleit omdat de gevestigde media niet objectief genoeg berichten, had indertijd geen enkel bezwaar tegen het VARA-agitprop-programma In de Rooie Haan.'

Martin Sommer in 'De journalistiek was zo aardig onderweg', Volkskrant, 6 maart 2004.

'Het lijkt mij onethisch voor een politicus om deel te nemen aan de concurrentiecultuur en de kijkcijferrace door exclusiviteitsafspraken te maken met media. Het lijkt mij evenzeer laakbaar voor een politicus om in de media tevoren afgesproken voldongen politieke feiten bekend te maken, waarvoor de vergadering van de fractie, de Kamer of het kabinet de staatsrechtelijk aangewezen plaats is.'

Folkert Jensma 'Mediagedrag politici roept om debat', in NRC Handelsblad, 13 november 2003.

'Aptroot: 'Ik erger me vaak hoe wij hier met zijn hondervijftigen ons werk doen. We zijn teveel met onszelf in de weer, applaudisseren vooral voor elkaar als we weer lekker aan de bak zijn geweest in de media.'

Uit 'De waan regeert' door Raoul du Pré in de Volkskrant, 22 januari 2004

'Ik zou de aanduiding 'de vierde macht' dan ook eerder willen geven aan de pers dan aan de ambtenarij voor wie die aanduiding bedacht is. Wij mogen ons gelukkig prijzen dat de controle op de overheid steeds in een samenspel tussen pers en parlement vorm krijgt.'

Frans Weisglas in een reactie op de presentatie van het Rob-advies, maandag 22 september 2003.

CITATEN

‘Partijen en fracties moeten burgers veel vaker direct benaderen, zonder tussenkomst van de media. Maak bijvoorbeeld jaarlijks een interessant fractieverslag en doe dat de kiezers toekomen.’

Rob-lid en voormalig VVD-Kamerlid Anne Lize van der Stoel in het Reformatorisch Dagblad van 23 oktober 2003.

‘Wil de journalistiek overleven, dan moet zij haar eigen positie markeren en de beroepsernst heroveren die bestaat uit een onafhankelijke houding, een kritische blik, ontzag voor de feiten en oog voor de wijsheid van de Prediker dat er niets nieuws onder de zon is.’

Hans Goslinga, commentator Trouw, in Nieuwspoortnieuws van februari 2004.

‘Zeker luisteraars van popzenders weten minder over politiek en blijken een negatieve houding te hebben ten aanzien van het politiek bestel. Maar dat kan alleen maar worden verklaard door het publiek dat naar dergelijke zenders luistert. Zij weten gewoon minder dan de mensen die bijvoorbeeld op radio 1 afstemmen.’

Kees Aarts, hoofddocent Faculteit Bedrijf, Bestuur en Technologie Universiteit van Twente, in de Staatscourant van 28 september 2003.

‘De media zijn ontzuild en beslissen zelf wat ze de lezer, luisteraar of kijker elke dag voorschotelen. Burgers krijgen op die manier een eenzijdige selectie gepresenteerd van wat zich dagelijks in Den Haag afspeelt. Een selectie die vooral gericht is op incidenten, ruzie, emoties, menselijke kantjes van de politiek.’

PvdA-Kamerlid Klaas de Vries in het Reformatorisch Dagblad van 23 oktober 2003.

‘Zeker, zeker, zeker. We hebben de zeperd van de BBC gehad. En we kennen de hypes waar Nederlandse media hun vingers aan aflikken.

Maar het tegenovergestelde is minstens zo waar. Hoe beter de kranten en de weekbladen en de radiorubrieken en de televisieprogramma’s hun controlerende werk doen: des te lager zal hun aanzien dalen in de ogen van falende politici. Het is eenvoudig een kwestie van wroeging. Van de slaper die de wakkere verwijt dat hij zijn ogen open hield.’

Gerard van Westerloo in Binnenlands Bestuur, 27 februari 2004.

Adviezen als onheilsvoorspellingen

Politiek en media, voorlichting en openbaarheid zijn momenteel onderwerp van debat. Het gevolg van drie adviezen aan het kabinet die de afgelopen drie jaar veel stof deden opwaaien? Een driegesprek over deze adviezen met Yolan Koster, vice-voorzitter van de Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling, Jos van Kemenade, voorzitter van de Raad voor het openbaar bestuur en Rein Zunderdorp, voormalig secretaris van de commissie-Wallage. ‘Vertrouwen bevorder je door niet geheimzinnig te doen.’

Jos van Kemenade

Yolan Koster

Rein Zunderdorp

Drie rapporten

In betrekkelijk korte tijd verschenen drie adviezen aan de regering over politiek en media en openbaarheid. In 2001 verscheen het advies ‘In dienst van de democratie’ van de **Commissie Toekomst Overheidscommunicatie**, ook wel de commissie-Wallage genoemd. Dit advies nam de relatie overheid-burger onder de loep en pleitte voor communicatie ‘in het hart van het beleid’.
De commissie-Wallage oordeelde dat burgers meer invloed willen uitoefenen op beleid. Daarom moet de overheid ook informatie naar buiten brengen over beleid dat nog in wording is. Het rapport is een pleidooi voor actieve openbaarmaking. Internet biedt daarvoor goede mogelijkheden.

Begin 2003 adviseerde de **Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling** (RMO) het kabinet in het rapport ‘Medialogica’ maatregelen te treffen die de pluriformiteit, de onafhankelijkheid en de transparantie van de media bevorderen. Een btw-tarief van nul procent voor kranten, een persfusieregeling, een minder dominante rol van kijkcijfers zijn enkele aanbevelingen. De media zouden vaker publieke verantwoording moeten afleggen en aan zelfreflectie moeten doen. De RMO constateerde dat nieuws steeds vaker wordt gebracht in vormen die hun betekenis ontlenen aan de eigenschappen van het medium zelf en niet aan de inhoud van het nieuws. De vorm en de inhoud van het publieke debat worden beïnvloed door de logica van de media zelf.

De **Rob** was in september 2003 de laatste met het rapport ‘Politiek en media. Pleidooi voor een LAT-relatie’. Dit advies concentreerde zich op de houding en de positie van overheid en politici tegenover de media. De Rob adviseerde dat politici met meer afstand van de media moeten opereren. De hang om in de publiciteit te komen of een positief beeld van het beleid over te brengen, vertroebelt het zicht op de inhoud van het beleid.

Van Kemenade valt het gesprek binnen met een opmerking over een televisieprogramma, waarin een Kamerlid een nog niet verschenen rapport bekritiseert. Geërgerd: ‘Je moet als politicus over alles onmiddellijk een oordeel hebben. Van de kroketten tot de raketten. Zeg nou eens: ik wil eerst het rapport lezen voor ik commentaar geef!’

Koster valt bij: ‘Politici moeten ‘nog geen commentaar’ durven zeggen en dat als een Geuzendaad beschouwen.’

Het gesprek gaat over politiek en media en openbaarheid. Maar ook over personen versus inhoud, de gekozen burgemeester en het districtenstelsel. En over adviezen die worden overgenomen of terzijde worden gelegd. Het rapport van de commissie-Wallage is het oudste van de drie adviezen, het verscheen in 2001. Hoe groot is de invloed van dat rapport geweest? Zijn er aanbevelingen overgenomen?

Zunderdorp: ‘De belangrijkste aanbeveling in ons rapport was dat de overheid communicatie tot een centraal aspect van beleid moet maken. Zorg er nu voor dat je zowel in de voorbereiding als uitvoering van beleid heel goed communiceert met de burger. Maak informatie toegankelijk. En dat gebeurt in vrij stevige mate op dit moment. Er is een groot doorlopend logistiek project gaande, waarin ook met terugwerkende kracht relevante beleidsinformatie wordt ontsloten. Overheid.nl is onder andere een portal daarvoor.’

Van Kemenade: ‘Zo’n gemakkelijke toegangspoort zou je ook moeten hebben voor standpunten van fracties en politieke partijen. Waar burgers met één oogopslag kunnen zien welke partij welke mening ergens over heeft. Mensen zijn in onderwerpen geïnteresseerd, maar weten vaak absoluut niet meer wat politieke partijen vinden. En dat verstoort de democratie ook. Politieke partijen en fracties zouden daar werk van moeten maken.’

Verzuipen

Koster: ‘Maar mensen kunnen ook verzuipen in de informatie. Al die overheidsinformatie is een spreekbuis voor beleidsdenken. Je krijgt informatie zonder context. Juist in de media wordt wel context geboden, aan duiding gedaan. Journalisten verbinden verschillende beleidsterreinen met elkaar.’

Van Kemenade: ‘Ja, maar mijn constatering is dat media dat te weinig doen. Het is te ingewikkeld, het is te complex, het is niet sexy. Het is veel sexier om te zeggen: die minister heeft ruzie met die en die in de Kamer. Maar het is waar, in de tijd van de inspraak was het een truc: maak alles openbaar. Dan weet niemand meer waar het over gaat.’

Zunderdorp: ‘Het betere mag natuurlijk nooit de vijand worden van het goede. Ik bestrijd niet wat jullie zeggen hoor, maar een basisvoorwaarde voor actief staatsburgerschap is recht op informatie. De behoefte aan context en samenhang moet er nooit toe leiden dat je informatie maar niet vrijgeeft.’

Wantrouwen

Vermindert openbaarheid het wantrouwen tussen overheid en burgers? Over het antwoord op die vraag zijn de meningen verdeeld. Van Kemenade zegt hoe dan ook niet te geloven in de ‘gigantische vervreemding’ van burgers van de politiek.
Zunderdorp is ervan overtuigd dat openbaarheid argwaan kan wegnemen, omdat feiten controleerbaar zijn. ‘Uiteindelijk is democratie gebaseerd op vertrouwen. En vertrouwen bevorder je in deze tijd niet door geheimzinnig te doen’, zegt hij.

Koster, somber: ‘Met als nadeel van die openbaarheid dat het fileren van personen soms tot ernstige beschadigingen kan leiden, zonder dat de herstelwerkzaamheden dezelfde impact hebben als het fileren.’

Van Kemenade: ‘De herstelwerkzaamheden halen vaak de pers niet. Daarom vind ik dat er in Nederland best eens gediscussieerd zou mogen worden over de manier waarop je hoor en wederhoor beter institutionaliseert. En dan zeg ik niet meteen dat de situatie in België moet worden nagevolgd: burgers hebben daar het recht om in dezelfde hoeveelheid en op dezelfde plaats in dezelfde krant antwoord te geven op een beschuldiging. Waarom ligt het onderwerp toch zo gevoelig? Journalisten, kijk er nou eens naar. En waarom ook geen discussie over een persombudsman, bij wie burgers en organisaties met klachten kunnen aankloppen?’

Zunderdorp: ‘De commissie-Wallage heeft niet veel over de media gezegd, maar we hebben ons wel verdiept in het verschijnsel spindoctor. Schertsend zeggen we wel dat in Nederland politici hijgend achter de camera’s aanrennen, omdat ze denken er afhankelijk van te zijn. De journalistiek bepaalt dus ongeveer waar het over gaat. In Engeland is de situatie anders, daar heeft de minister-president alle macht: de dagelijkse persconferenties zijn alleen toegankelijk voor bevoorrechte media die zich netjes moeten gedragen. Anders moeten ze verdwijnen en hebben ze ook geen enkele primeur meer. Daar is het pas echt gaan perverteren. En dan kan de burger de overheid én de media niet meer vertrouwen. Onze commissie wilde vooral omstandigheden creëren bij de overheid, waardoor dit niet kan gebeuren in Nederland.’

Persoon of inhoud

Koster en Van Kemenade hebben fikse kritiek gekregen op onderdelen van hun rapporten, maar er is ook veel door losgewoeld. Ze signaleren een hoop discussie onder journalisten; er is veel aandacht voor de rapporten in de pers. Ook onder overheidsvoorlichters is een debat gaande over de ethiek van het vak. De politici zelf laten het eigenlijk het meest afweten, zo schetst Van Kemenade. In die kringen blijft het relatief stil. Hij vindt dat jammer. Zeker nu de gekozen burgemeester en een gedeeltelijk districtenstelsel op komst zijn. Die zullen de aandacht voor personen alleen maar versterken, ten koste van de inhoud, is zijn overtuiging.

Van Kemenade: ‘Ik zeg niet dat je vanwege die personalisering dus tegen de gekozen burgemeester moet zijn. Maar ik vind dat je dat aspect moet meenemen in de discussie, in het debat. En ik heb het gevoel dat dat nu niet gebeurt.

Politici zijn al erg afhankelijk van de media en zullen als die tendens tot personalisering doorzet nog afhankelijker worden. Ik ben daar niet optimistisch over.’

Zunderdorp: ‘Personalisering is onvermijdelijk. We moeten proberen daar in Nederland met elkaar een fatsoenlijke variant van te ontwikkelen. Waarbij allerlei uitwassen not done zijn. Persoonlijke capaciteiten kunnen bepalen of een bestuurder iets klaar weet te maken. Dus ik vind het prima als mensen worden doorgezaagd over hun persoonlijke integriteit of overtuigingskracht.’

Keurig volkje

Van Kemenade: ‘Er zijn te veel voorbeelden in de wereld dat het zo niet werkt. Dat de inhoud verdwijnt, omdat het veel interessanter is om te weten of en wanneer iemand een scheve schaats heeft gereden. Maar ja, misschien zijn wij een keurig volkje, dat is mogelijk.’

Koster: ‘We moeten ook investeren in het maatschappelijke middenveld. Sociale structuren zijn ook noodzakelijk om de democratie in stand te houden. We kunnen proberen burgers niet slechts op te voeden tot consumenten van overheidsbeleid. Je kunt niet een onsje goede samenleving kopen en daar mee thuis gaan zitten. Je hebt maatschappelijke samenhang nodig.’

Zunderdorp: ‘Effectief tegenwicht kan alleen maar van de burgers komen. Dat burgers gaan zeggen: die onzin wil ik niet van mijn krant of omroep. De overheid zit namelijk altijd met een dubbele pet op in deze discussie. Die is namelijk ook altijd op zijn teentjes getrapt als het persbericht niet loepzuiver in de krant komt.’

Onafhankelijkheid

Het Rob-rapport bepleit dat politici onafhankelijker van de media opereren. Tegelijkertijd worden politici alleen herkozen als ze zichtbaar zijn voor de burgers, dus veel in de media figureren. Politici zouden dus tegen eigen belangen in handelen als ze de media zouden mijden. Bieden de rapporten nu wel handvatten om iets te veranderen?

Van Kemenade: ‘Men is afhankelijk van elkaar, het is een soort politiek-publicitair complex. Personen worden ook steeds belangrijker als onduidelijk is wat partijen willen. Verder ben ik relativerend: adviesorganen geven advies, zwaaien een keer met de vlag en als niemand het advies wil overnemen is dat jammer.’

Zunderdorp: ‘Ik ben zelf betrokken geweest bij de samenstelling van een lijst op lokaal niveau. Nou, dat is tegenwoordig een vrij zinloze bezigheid. Je kunt de mensen beter alfabetisch neerzetten en iedereen zijn eigen campagne laten voeren, want meer dan de helft van de mensen wordt toch met voorkeurstemmen gekozen. En hoe krijgen mensen die? Door te zorgen dat ze vooraan staan, dat ze in de lokale krant staan. Landelijk is er maar een methode om dat te bereiken en dat is via de televisie. Adviezen als die van ons kunnen ook de rol van selfdenying prophecy’s spelen. Je voorspelt dat de logica van het systeem ons naar de afgrond brengt. Omdat niemand dat wil, komen er tegenkrachten op gang. Dat kan het nut zijn van een onheilsvoorspelling.’

Hilde van Dijk en Elly Lammers

OPINIE

Yvonne Timmerman-Buck

Eerste Kamer: Kracht van de luwte

Merkwaardig is het advies van de Raad voor het openbaar bestuur over media en politiek. Niet vanwege de aanbevelingen. Wél vanwege het spreken over ‘de volksvertegenwoordiging’ of ‘het parlement’, terwijl uitsluitend wordt gedoeld op de Tweede Kamer; de Eerste Kamer wordt niet eens genoemd. Zorgvuldig is dit niet. Toegegeven zij, dat het evenmin bevreemdt gelet op de besproken wederzijdse gijzeling van de politiek en de media. De senaat mag zich immers niet verheugen in ruime aandacht van de media.

Dit laatste is niet zonder meer een probleem. Het ontbreken van de hete adem van journalisten in de nek wordt door menigeen in de senaat zelfs ervaren als een weldaad. Juist vanwege de ruimte die dit schept voor een geconcentreerde behandeling van wetsvoorstellen met het oog op rechtmatigheid, handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid. Het gaat daarbij vaak om zaken die, hoe relevant ook, geen hoge actualiteitswaarde hebben. Dit geldt eveneens voor beleidsdebatten die veelal op hoofdlijnen, toekomstgericht en met evenveel praktijkkennis als diepgang worden gevoerd. De toegevoegde waarde daarvan wordt door menig bewindspersoon en ambtenaar onderkend: de kracht van de luwte.

In onze representatieve democratie hebben burgers hun vertrouwen gegeven aan mensen die op grond daarvan politieke verantwoordelijkheid dragen en zich dienen te verantwoorden. De media spelen bij die informatieoverdracht een wezenlijke rol. Daarom wil de Eerste Kamer meer zichtbaar maken, ook voor de media, wat zij doet. Binnen afzienbare tijd bijvoorbeeld zal op de website (www.eerstekamer.nl) bij elk plenair behandeld wetsvoorstel worden aangegeven wat de behandeling in de senaat concreet heeft opgeleverd voor burgers en maatschappelijke organisaties: de eis van de zichtbaarheid.

De eis van de zichtbaarheid kan schuren met de kracht van de luwte. Dat risico is echter klein. De media zullen zich vooral blijven richten op de Tweede Kamer. Daar komt bij dat de Eerste Kamer doet wat de Tweede Kamer wordt aanbevolen om uit de genoemde gijzeling te geraken: een (meer) onafhankelijke opstelling tegenover de media onder andere door meer inhoudelijke, thematische debatten en terugdringing van schriftelijke vragen.

Schriftelijke vragen, moties, interpellatiedebatten: in de senaat is terughoudendheid troef. Dit minder vanuit de - grondwettelijk ongefundeerde - veronderstelling dat de Tweede Kamer een politiek primaat zou hebben dan vanuit de wetenschap dat te frequent gebruik de bijl bot maakt. Bewindslieden weten dat zij bij het negeren van een in de senaat aangenomen motie een probleem hebben. De kracht van deze terughoudendheid ondersteunt de kracht van de luwte zonder dat dit alles een grotere zichtbaarheid van de Eerste Kamer in de weg staat. Dat de Rob de ervaringen en inzichten in deze Kamer niet in het advies heeft meegewogen, is niet voor de senaat maar mogelijk wel voor de Raad een gemiste kans.

Mr. Yvonne E.M.A. Timmerman-Buck is voorzitter van de Eerste Kamer

COLUMN

Maarten Huygen

Hoera, ruzie

Het is begin maart en behalve de lacherige kritiek op de campagneslogan ‘Europa best belangrijk’ heb ik weinig over dit onderwerp gehoord. De Raad voor het openbaar bestuur vindt dat regeerders en politici zich niet zo afhankelijk moeten maken van de pers, maar hun voorlichting meer in eigen hand moeten nemen. Welnu, de Europa-campagne is een uitstekende gelegenheid om die gedachte in praktijk te brengen. Maar waarom lukt het dan toch niet? Omdat de regeringspartijen VVD en CDA het onderling niet eens zijn over Europa. De VVD wil de Brusselse gulzigheid op Britse manier afremmen, maar het CDA heeft meer continentale neigingen, doorgaan met de eenwording dus. Geen wonder dat voorlichters niet meer over Europa te berde kunnen brengen dan dat het best wel belangrijk is.

Politiek is bestuur door mensen die het onderling oneens zijn. Democratie drijft op debat en meningsverschil. Zodra onenigheid ontstaat, wordt gesproken van een ‘politieke’ kwestie die met compromissen en manoeuvres moet worden opgelost. Als iedereen het eens is - bijvoorbeeld over de versterking van de Noordzeewering - verdwijnt de politiek op de achtergrond en nemen de ambtenaren het over.

Maar meningsverschil zit de voorlichting in de weg. Het hoort bij het beroep van politicus om het eigen standpunt zo effectief mogelijk naar voren te brengen, op tv, in het parlement en in de krant. En dan moeten de voorlichters zwijgen. Geen adviescommissie kan politici van onenigheid weerhouden en journalisten mogen dat registreren. Het is niet fraai als politici met elkaar in botsing komen, maar het hoort bij democratie. Het voorlichtingstraject dat door de Raad voor het openbaar bestuur en eerder door de commissie-Wallage is uitgezet houdt daar geen rekening mee. Als journalist houd ik - net als democratische politici - van onenigheid. Hoera, ruzie en debat.

Ook al die andere rapporten over de media (Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling, universiteiten) hebben geen oog voor onenigheid als kern van de democratische rechtsstaat.

Deskundigen verzinnen bureaucratische contrapties om de media te stroomlijnen in pluriforme zuiltjes die zich aan de richtlijnen houden. Maar democratie is in de woorden van Churchill ‘het slechtste regeringssysteem met uitzondering van alle andere systemen’. Bij democratie horen dus media en politici die fouten maken. Het voorkomen van fouten door onenigheid in te perken is nog erger.

Terecht legt de raad de verantwoordelijkheid voor hypes bij de media en bij de politiek die teveel boven op elkaar zitten. Het is hypocriet van journalisten om te zeggen dat ze alleen het nieuws weergeven. Ze beïnvloeden het ook. Dat mag in een democratie. Burgers mogen politici en media weer geselen met kritiek, want kritiek op alles en iedereen behoort tot het hart van de democratie.

Maarten Huygen is commentator van NRC Handelsblad.

Kluitjesvoetbal

Susan Baart is voormalig hoofd voorlichting van de PvdA-fractie in de Tweede Kamer. Ze was vanaf 1994 als voorlichter werkzaam op het Binnenhof. Flarden uit de praktijk van een fractievoorlichter.

'Een voorlichter wil de regie hebben. De specifieke rol van de voorlichter zit in de timing, in de regie en natuurlijk in de kleuring van feiten. Dat betekent niet dat je onwelgevallige feiten verdoezelt, maar het staat je vrij in een persbericht of persconferentie te benadrukken wat wel gelukt is. Dat een journalist besluit het bijbehorende rapport niet te lezen, is zijn probleem. Het zijn vormen van regie, waarvan ik vind dat ze totaal geoorloofd zijn. Sterker, een fractievoorlichter wordt daarvoor betaald. Die probeert zijn eigen club toch altijd een grotere heldenrol toe te schrijven dan de tegenpartij. Niettemin kan de kleuring van feiten in mijn optiek nooit zo sterk zijn dat aan het eind van de dag mijn feiten andere feiten zijn dan die van de journalist. Dat zou ik niet goed vinden.

Journalisten weten dat voorlichters van politieke partijen geen waardevrije informatie zitten te geven. Elke journalist bouwt toch een filter in. Andersom wist ik ook dat een journalist niet bij mij kwam om allerlei hagiografieën over de PvdA te schrijven. Dus het blijft selectief winkelen van twee kanten en beide partijen weten dat van elkaar.

Dat je een besluit of plan met wervende argumenten omkleedt, vind ik geen propaganda of spindoctoren. Voor spindoctoren zijn onze verhoudingen veel te nuchter. Nederlandse journalisten geven ook absoluut geen aanleiding om ze met listen en lagen te benaderen. Hoe ontransparanter de processen, hoe meer voorlichters de kans krijgen krankzinnige verhalen te vertellen. Maar op het Binnenhof is het allemaal nogal close en zo transparant dat een spin toch snel door de mand zou vallen.

Journalisten bepalen of iets interessant is, dus ze zijn op het Binnenhof toch wel de baas. Je hebt als voorlichter wel invloed, want je weet feilloos waar de pers belangstelling voor heeft, maar soms krijg je dan toch geen handen op elkaar voor een onderwerp. Omdat het om een plan gaat waarmee iedereen het eens is: geen nieuws. Ook hebben voorlichters heel wat plannen zien sneuvelen, omdat er op hetzelfde moment elders ander nieuws was. In die zin is het kluitjesvoetbal. Een echoput. Er zijn weinig journalisten die denken: gelukkig zijn vrijwel al mijn collega's met onderwerp A. bezig, laat ik eens over B. gaan schrijven. Ik zei ook wel eens tegen een journalist: 'Jezus, schrijf elkaar toch niet zo na!'

Ik ben het er mee eens dat politici meer hun eigen agenda moeten bepalen. Als dat zou kunnen. In een campagne is de politiek sterk afhankelijk van de media, omdat je bij een campagne nog veel meer in een prisoner's dilemma terecht komt dan in de tussenliggende jaren. Dus proberen partijen tijdens een campagne elkaar het gras voor de voeten weg te maaien. In de aanloop naar de verkiezingen van 2002 probeerde de PvdA heel erg zijn eigen agenda te voeren, maar elke poging daartoe viel dood. Nu moet ik er wel bijzeggen dat de Fortuyn-campagne extreem anders was dan andere campagnes. Telkens als we een plan hadden, hoorden we: 'dat staat al in jullie verkiezingsprogramma, het is geen nieuws, daar publiceren we niet over'. Ja, dan kun je als partij natuurlijk wel met je pies naar de dokter. Want je hebt weinig aan een eigen agenda als die nooit verder komt dan je eigen voordeur. De wijk intrekken klinkt leuk, maar biedt geen soelaas. In een campagne moet je in korte tijd proberen zes miljoen mensen te bereiken met je boodschap. De verbondenheid met de media is onlosmakelijk.' ▬

Elly Lammers

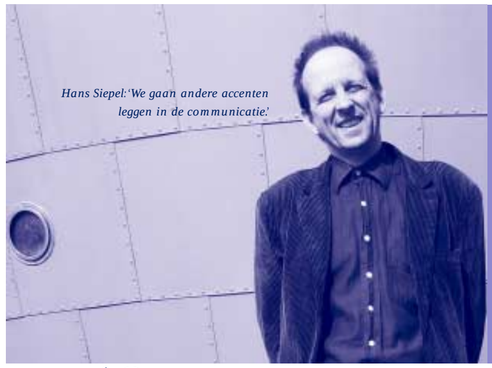

Hans Siepel: 'We gaan andere accenten leggen in de communicatie.'

De overheidsvoorlichting is niet effectief. Driekwart van de burgers noemt de overheidsvoorlichting en -communicatie 'slecht tot zeer slecht', zo blijkt uit de Belevingsmonitor Rijksoverheid. Op het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) was dat reden het roer om te gooien. 'Politici en media spelen op het Binnenhof een spel met elkaar, waarbij het algemeen en maatschappelijk belang niet altijd even dominant is. De samenleving heeft collectief genoeg van die egotripperij van de overheid.'

'Overheidsvoorlichting is PR geworden'

Interview met Hans Siepel

Foto: Esther Zeldenrust

Dat zegt plaatsvervangend directeur voorlichting Hans Siepel van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Siepel was initiator van een vernieuwingsslag bij de communicatiedirectie bij BZK en om die reden kandidaat voor de prijs van communicatiemanager van het jaar 2003. Het rapport van de commissie-Wallage over openbaarheid en de opkomst van Pim Fortuyn waren aanleiding voor een kritische zelfanalyse. Siepel: 'Fortuyns kritiek dat we hier in Den Haag vooral met onszelf bezig zijn en dat we niet meer in verbinding staan met de samenleving, sprak veel mensen aan. Dat we de connectie met de samenleving zijn kwijtgeraakt zie je terug in de cijfers: die zijn dramatisch slecht. Niet alleen voor de voorlichting. Ook de vertrouwenscijfers die mensen aan politici geven zijn heel laag. Dan doe je het dus niet goed en dan moet je durven analyseren waarom we met de voorlichting zo weinig succesvol zijn.'

Hoofdprobleem is, aldus Siepel, dat in politiek Den Haag niet de maatschappelijke agenda voorop staat, maar de machtsposities van departementen en het prestige van bewindslieden. Voorlichting is van oudsher gericht op het 'zenden' van boodschappen, op begrip kweken voor en prediking van overheidsbeleid. In dat model is de burger lijdend voorwerp, die de boodschappen krijgt opgelegd. 'We communiceren in hoge mate als de ouderwetse arts, die wel weet wat goed is voor de mensen. Betuttelend. De overheidsvoorlichting is PR geworden. Principieel is er niks tegen PR, als het resultaat is dat je een brug hebt met de samenleving, dat mensen ons begrijpen. Dat is niet het geval. Het werkt niet.'

De moderne burger is mondig, heeft veel informatie ter beschikking en accepteert daarom geen dictaten van bovenaf. De tijd dat de overheid burgers kan vertellen wat goed voor ze is, is voorbij, zegt Siepel. BZK is om die redenen onlangs overgestapt op 'ontvangergerichte communicatie': communicatie die geluiden uit de samenleving het departement binnenhaalt, serieus neemt en duidt. 'De burger eist dat de overheid open, oprecht en volledig is en dat de communicatie van de overheid onbaatzuchtig is; dat zij niet dient voor de bescherming van belangen. (..) De overheid moet leren uitgaan van wat de burgers willen en weten, moet met beide benen in de samenleving staan, moet interactief, helder en transparant zijn', zo staat het in de nota 'Van voorlichting naar communicatie'. De communicatieadviseurs nieuwe stijl zullen minder voorlichten, maar trachten 'een effectieve en wederkerige communicatie tussen BZK en de samenleving en haar burgers tot stand te brengen'. Dat moet overheid en buitenwereld dichter bij elkaar brengen.

'We gaan andere accenten leggen', licht Siepel toe. 'We gaan minder persberichten en folders uitgeven en meer aandacht besteden aan informatiemanagement, aan het scannen van de omgeving. We gaan vaker onderzoeken wat er in de samenleving leeft en wat voor consequenties die gevoelens kunnen hebben voor de acceptatie en invulling van beleid. Vervolgens zeggen we tegen beleidsmakers en politici: jullie denken een bepaald probleem zo en zo op te lossen, wij denken dat die oplossing zo en zo valt in de samenleving. Ik zeg niet dat we nooit meer aan voorlichting hoeven te doen. Integendeel. Maar er is een groot verschil tussen voorlichten over het ego van de overheid of communiceren in dialoog met de samenleving, want dan zeg je niet langer: 'burgers, jullie hebben er niks van begrepen, we leggen het nog een keer uit.'

Tegen het nieuwe model is veel verzet geweest, schetst hij. Omdat het haaks staat op de bestuurscultuur, die doordesemd is van loyaliteit en gericht is op bescherming van de organisatie en de politieke top. 'Zo zijn we onder meer begonnen met BZK-tv: daarmee halen we de samenleving het ministerie binnen. Op BZK-tv zijn discussies te zien met kritische buitenstaanders. Als ik minister was en ik zag de cijfers over het gebrekkige vertrouwen van burgers in politici, dan zou ik me ook wel eens afvragen hoe groot het vertrouwen bij mijn eigen ambtenaren dan is! Ambtenaren spelen hun rol natuurlijk wel, maar ik betwijfel of die loyaliteit nu het kenmerk is van een vitale organisatie. De top zegt: 'je doet maar wat ik heb bedacht'. Dus: 'ik doe geen beroep op je professionaliteit, maar op je loyaliteit'. En we stikken zo onderhand een beetje in die loyaliteit. Het lijkt erop dat ambtenaren in het voortraject nu ook al loyaal in hun advisering worden. Terwijl we behoefte hebben aan kritische, professionele ambtenaren.'

Positionering

Op meer ministeries voeren directies voorlichting veranderingen door die het contact met de samenleving verstevigen. Sommige van Siepels ideeën krijgen een warm onthaal op andere departementen, maar dat geldt niet voor zijn wens om overheids- en politieke voorlichting te scheiden. Voorlichters zijn dienstbaar aan de overheid en de politiek. Zo nemen kabinet en Tweede en Eerste Kamer regelmatig besluiten waar groepen burgers ontevreden over zijn. Politiek en openbaar bestuur maken keuzes in het algemeen belang. Is ontvangergerichte communicatie dan geen farce? Voorlichters zullen moeilijke besluiten toch moeten blijven verkopen aan burgers?

Siepel: 'Onze professionaliteit moet in dat tussenproces zitten. Een communicatieadviseur moet durven zeggen: 'Minister, u wilt dit. Wij hebben in kaart gebracht hoe dit waarschijnlijk in de samenleving wordt geappreciëerd. Weet dat uw uitgangspositie om dit onderwerp succesvol in de samenleving te laten

Lees verder op pagina 8

Fokke & Sukke vinden nóg een prestatiecontract

Europarlementariër heeft tijd voor reflectie

Lousewies van der Laan is Tweede-Kamerlid en was Europarlementariër. Hoe heeft zij het verschil in media-aandacht in beide functies ervaren? De D66'er: 'Leden van de Tweede Kamer worden met een vergrootglas bekeken, Europarlementariërs met een verrekijker.'

Van der Laan stapte vorig jaar over naar de landelijke politiek, nadat ze vier jaar de D66-fractie in het Europees Parlement leidde. Daarvoor was ze woordvoerder van Eurocommissaris Van den Broek en had in die functie intensieve contacten met de Brusselse media. 'De wekelijkse persconferentie van de Europese Commissie trok altijd tussen de drie- en zevenhonderd journalisten. Dat was een groot verschil met toen ik Europarlementariër werd. Dan was ik al blij als twee of drie kranten in mijn activiteiten geïnteresseerd waren.'

Het langgerekte en ingewikkelde Europese besluitvormingsproces is er debet aan dat journalisten weinig aandacht besteden aan het werk van Europarlementariërs, zegt Van der Laan. Bovendien debatteert het parlement altijd in de tussenfase van een besluitvormingstraject. Het onderwerp is dan al lang en breed in het nieuws geweest.

Terwijl Haagse politieke redacties gemiddeld uit zeven of acht personen bestaan, zijn veel Brusselse journalisten alleen of met zijn tweeën. Deze twee verslaan niet alleen het nieuws over de Europese Commissie en het Europees Parlement, maar schrijven ook over de Europese Raad, de NAVO, de WEU en doen vaak België er nog bij. 'Daardoor kijken ze van veraf met een verrekijker naar het Europees Parlement', zegt Van der Laan. In politiek Den Haag hebben de 150 Tweede-Kamerleden te maken met ongeveer 225 geregistreerde parlementair journalisten. Daardoor ervaren Tweede-Kamerleden juist een heel sterke druk van de media. 'In Den Haag lig je voortdurend onder een vergrootglas.'

Reflectie

De beperkte aandacht van journalisten voor het parlementaire werk in Europa heeft positieve kanten, aldus Van der Laan. 'In het Europees Parlement is er niet die constante druk van de pers, de wedloop om te scoren in de media. Je bent daardoor veel beter in staat zelf een afweging te maken, zelf prioriteiten te stellen. Je hoeft je agenda niet af te stemmen op de mediaagenda. Als je wilt kun je de pers benaderen en dan in de krant of op televisie komen, was mijn ervaring. Maar als je dat niet wilt, dan hoeft het ook niet. Dat bevordert de kwaliteit van de besluitvorming, want daardoor is er meer tijd voor reflectie.'

Maar een nadeel van die beperkte media-aandacht is dat Nederlandse burgers weinig informatie krijgen over de ideeën en besluiten van het Europees Parlement. Daardoor leeft het parlement niet bij burgers en is er weinig animo bij kiezers om te gaan stemmen voor Europa. 'Daarom is informatieverstrekking een belangrijke taak van de Europarlementariër zelf', zegt Van der Laan. Europarlementariërs moeten veel meer dan hun nationale tegenhangers als individu op pad om nieuws te maken.

'Dat kunnen ze ook, want Europarlementariërs beschikken over een eigen budget. Je kunt als Europarlementariër zelf je prioriteiten stellen. Zodoende kon ik een eigen website opzetten en bijhouden. Mensen konden op mijn website zien wat ik deed en hoe ik het deed. Internet kan een goede manier zijn om mensen op de hoogte te brengen van onderwerpen waar je mee bezig bent.'

Vrijheid

Van der Laans persoonlijke site is sinds haar komst naar het Binnenhof geïntegreerd in de site van D66. In Den Haag spelen de media een dominante rol en daardoor is het actualiseren van de site wat op de achtergrond geraakt. Niettemin raakte Van der Laan als Europarlementariër enthousiast over de directe contacten met kiezers die ze toen onderhield en de vrijheid die ze had in haar communicatiebeleid. Ook Nederlandse volksvertegenwoordigers moeten zelf die initiatieven ontplooien, vindt ze. Kamerleden moeten hun achterban regelmatig op de hoogte stellen van hun activiteiten, maar hebben daar, is haar ervaring, helaas vaak te weinig tijd voor. 'Het gaat om je vrijheid als volksvertegenwoordiger. De ene politicus zal het contact met mensen proberen te leggen door het bijhouden van een website en het versturen van nieuwsbrieven, terwijl een ander vooral werkbezoeken zal afleggen. En weer een ander zal zich vooral op de achtergrond houden om zelf voorstellen te initiëren. Die vrijheid is van groot belang. Sommige van mijn beste vragen komen voort uit e-mails die ik van kiezers heb gekregen.' ▬

Boudewijn F. Steur

Lousewies van der Laan in het Europees Parlement.

Foto: Marcel Minnée

Overheidskrant

Peter Lankhorst

De lokale overheid wil burgers informeren en met ze communiceren. Een van de middelen die daarvoor gebruikt wordt is een informatiekrant. Ik krijg in mijn eigen Geuzenveld in Amsterdam regelmatig een kleurrijke krant van het stadsdeel. Maar ook de gemeente Amsterdam stopt af en toe een uitgebreide krant in mijn bus. In die krant staan veel wetenswaardigheden over de gemeente en over rechten en plichten.

Veel gemeenten doen bijvoorbeeld de laatste tijd erg hun best om de bewoners goed te informeren over ontheffingen en kortingen waar ze recht op hebben. In deze overheidskranten zijn het vooral de leden van het college van burgemeester en wethouders die zich presenteren en hun beleid verklaren. Maar ook raadsleden worden regelmatig aan het woord gelaten.

Op die manier worden verschillende geluiden gehoord. Een overheidskrant moet geen propagandakrant zijn van het college. Maar de raadsleden die deze krant natuurlijk ook lezen zorgen daar wel voor. Het is vooral zaak om erop te letten dat ten tijde van verkiezingen alle partijen aan het woord komen en het zittende college geen misbruik maakt van dit medium.

De Raad voor het openbaar bestuur heeft in het advies 'Politiek en media' voorgesteld om te bekijken of een dergelijke overheidskrant ook voor de rijksoverheid een nuttig medium kan zijn. Los van departementale indelingen kan een dergelijke landelijke krant de landelijke overheid de mogelijkheid bieden burgers eenduidig te informeren. Natuurlijk zijn er ook vele andere mogelijkheden om dat te doen, denk aan de ICT, maar waarom geen gebruik maken van een probaat middel dat de andere overheden ook inzetten. Zo'n krant is geen concurrent van kranten of van radio en televisie, maar biedt de overheid de mogelijkheid om rechtstreeks met alle burgers te communiceren.

De bestaande media kleuren het nieuws. En dat is hun goed recht. Je zoekt de krant die bij je past, je kijkt naar de programma's die je aanspreken en je luistert naar de zender die je vertrouwt. Die pluriformiteit is in een democratie van een nauwelijks in te schatten waarde. Het vrije woord is een van de kostbaarste verworvenheden die we kennen.

Die pluriformiteit, zo is mijn stellige mening, wordt op geen enkele wijze aangetast als de overheid af en toe een eigen krant laat verschijnen. En net als op plaatselijk niveau zijn er landelijk zoveel waakhonden (burgers, Kamerleden, media) dat je voor misbruik niet bang hoeft te zijn. Het zou raar zijn als de rijksoverheid niet de mogelijkheid heeft de burgers rechtstreeks te informeren en met ze te communiceren. Je zou hoogstens kunnen zeggen dat een krant daarvoor een ouderwets middel is. En dat de toekomst bij andere media ligt. Maar zolang als er kranten zijn en ik hoop persoonlijk dat dat nog heel lang is, is een krant uitbrengen een middel dat aan niemand ontzegd kan worden.

Elke zichzelf respecterende club en organisatie in dit land heeft een eigen cluborgaan of krant. Dat is niet voor niets. Besturen willen hun leden informeren, er is behoefte aan onderlinge communicatie en een krant kan ook voor een wijgevoel zorgen. Waarom zou iets wat goed is voor een bakkersorganisatie of voor een voetbalclub ook niet goed zijn voor de overheid? De lokale overheid begrijpt dat al heel lang. De Raad voor het openbaar bestuur beveelt de landelijke overheid aan om eens te bezien of een eigen krant een bijdrage kan leveren aan de communicatiebehoefte op landelijk niveau. Natuurlijk moeten kosten en baten goed worden afgewogen. En natuurlijk is het niet het wondermiddel. Maar een overheid die naarstig op zoek is naar open kanalen en naar effectieve communicatiemogelijkheden met de burgers moet niet vergeten te kijken naar een van de meest beproefde middelen: de krant. ▬

Peter Lankhorst is lid van de Raad voor het openbaar bestuur.

STELLINGEN

Peter de Goede

De media en de EU

1. De publieke omroep in Nederland verwaarloost 'Europa'

De Nederlandse bevolking is slecht geïnformeerd over de Europese Unie. Dat blijkt keer op keer uit opinieonderzoek. Dit komt mede door de geringe aandacht van de publieke omroep voor wat zich afspeelt in 'Brussel'. 'Hilversum' is er nog steeds niet van doordrongen dat een groot deel van 'de politiek' zich heeft verplaatst naar 'Brussel'. Verslaggeving over 'Europese parlementaire aangelegenheden' behoort echter wel tot de wettelijke core business van de publieke omroep (Mediabesluit, artikel 16). Als de publieke omroep nog langer verzuimt bijvoorbeeld een dagelijks nieuwsprogramma over de EU te produceren à la Den Haag Vandaag moet het Commissariaat voor de Media, de toezichthouder op de naleving van de Mediawet, in actie komen.

2. 'EuroNews' moet verplicht op de kabel

Sinds 1993 bestaat er een pan-Europese zender die veel 'Europa' in zijn programma's stopt: EuroNews. De zender is een initiatief van de European Broadcasting Union, een samenwerkingsverband van publieke omroepen in Europa, waarbij ook de NOS is aangesloten. De zender wordt in Europa beter bekeken dan CNN of BBC World. Dagelijks kijken via kabel of satelliet bijna 4 miljoen mensen naar EuroNews. Dat de zender niet alleen in het Engels, maar ook in het Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Portugees, Russisch en Deens uitzendt, verklaart waarschijnlijk deze hoge kijkcijfers. Waarom zendt EuroNews niet in het Nederlands uit? Waarom is de zender niet overal in Nederland te ontvangen? Het is de hoogste tijd om kabelexploitanten te verplichten deze zender in hun pakket op te nemen, zoals ze ook de landelijke, de regionale en de lokale publieke omroep moeten doorgeven.

3. Eigen informatiekanaal van de EU strekt tot voorbeeld: Europe by Satellite

De Raad voor het openbaar bestuur wijst de overheid op de eigen verantwoordelijkheid voor het publiek maken van beleidsinformatie. Als gevolg van de geringe belangstelling van de traditionele media voor 'Europa', heeft de EU de laatste jaren veel energie gestoken in het ontwikkelen van eigen instrumenten van openbaarmaking. Besef van de gebrekkige legitimiteit van de EU in de ogen van de burgers heeft overigens ook aangezet tot meer 'transparantie'. De internetrevolutie was daarbij zeer behulpzaam (zie de website van de EU: www.europa.eu.int/). Interessant is met name Europe by Satellite (EbS). Dit is een nieuwsagentschap van de Europese Commissie dat sinds 1995 bestaat. Het geeft via de satelliet, maar sinds kort ook via een eigen internetsite (www.europa.eu.int/comm/ebs/), (live) beelden door van vergaderingen, persconferenties en andere evenementen. Het is een belangrijke bron voor de media, maar ook voor ambtenaren, politici, lobbyisten en academici die beroepshalve bij de EU betrokken zijn. De onbewerkte uitzendingen zijn voor het grote publiek echter niet zo boeiend. Dat onderstreept het blijvende belang van onafhankelijke en pluriforme media voor selectie, interpretatie, kritiek en debat. ▬

Peter de Goede is senior adviseur bij de Raad voor het openbaar bestuur.